

“हिंदुस्थानी संगीत पद्धति

गीतमालिका

भाग ५ मा

संपादक

पं० विष्णु नारायण भातखंडे,

बी. ए. एलएल. बी.

मि० केशुमरु भागेलजी वरजेजी मिनेचेहेरदोमजा "मुंबई समाचार प्रेस" के
मालिकके वास्ते नशवानजी वरजेरजी ठाणेवाला ईनेने मुंबई, कोट,
नं० ११७, कीअर रोड, मुंबईसमाचार छापखानेमे छापकर
वहासेही प्रसिद्ध किया है

मुंबई.

१९१९.

All rights reserved.

(सब हक स्वाधीन हैं.)

किंम ११. ०-४-०.

लिकित वापरलेल्या “नोटेशन” चिन्हांचा खुलासा.

स्वराच्या खाली “—” अशी आडवी रेषा असलेली, तर
“कानल” आहेत असे समजावे तशा नसल्या तर
समजावे

लिहिलेला “शुद्ध” अथवा “कामल” समजावा, व
असा लिहिलेला “तंत्र” समजावा

ज्या मरा-या खाली बिंदु असेल ते “म” स्थानचे, व
ज्याच्या माथ्यावर असेल ते “तार” स्थानचे समजावे
बिंदु शिवायचे सारे स्वर “मध्य” सप्तकाचे समजावे

“ — ” अशा चिन्हांत लिहिलेले स्वर एका मात्रेच्या माला-
गावयाचे आहेत

“ — ” हे चिन्ह कोणत्या स्वरापासून कोणत्या स्वरपर्यंत “म”
आहे, हे दाखवील.

कोटे कोटे स्वराच्या डोक्यावर दाव्याबाजूला उहान टाकून राग
स्वर आहेत ते “Grace Notes” समजावे ते अलफार्फि स्वग आहेत नव्यान
विद्यार्थ्यास हे बारीक “कण” अथवा “ग्रेस नोट” गळ्याने पकडून हाताने
फाटतांन आले, तरी त्यांच्या अभावाने रागहानि होईल असे नाही. ते गावता
आल्याने गायन अधिक रंजक होईल, हे मात्र स्वरे आहे जसे रागदागि पाणी
स्वाभाविक स्वरूप अधिक शोभते, पण ते नमल्याने विघटन तर नाहीच

स्वरापुढे “—” असे चि-ह असेल, तेथे मागल्या स्वर एक मात्रा लाबवा-
वयाचा आहे, अथवा तितकी विश्रांति आहे, असे समजावे हे कृत्य अभ्यासान
महज समजते.

गीताच्या शब्दांत जेथे “ऽ” असे अवग्रह चि-ह येईल, तेथे मागल्या
अक्षरातला अंत्य स्वर (अकार, उकार इ) एक मात्रा लांबणार आहे असे
समजावे. किंवा तितकी विश्रांति आहे, असेही समजता येईल

“ X ” हे चिन्ह गायनाच्या तालाची “म” दाखवील “मम”
हा पहिला ठोका मानून पुढील ठोके त्याच्या श्रेण्याने
समजून घ्यावे

“ ० ” हे चिन्ह तालाची “ल गी” म्हणजे “रिकामी” जागा दाख-
विल्यासाठी ६

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮૪૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ = ૧૯૪૧.૧૧.૩૧-૫

વિગય ૪૮૮૨:૩૪:૪૮

આયનોનાં નોટશન સંબંધી નીશાનીઓની સમજણ.

રી ગ ધ ની સ્વરોની નીચે આવી — લીટી હોય ત્યારે તેમને ક્રોમળ સમજવા અને તેવી લીટી વગરનાને તીવ્ર સમજવા.

મ એટલે શુદ્ધ અથવા ક્રોમળ મધ્યમ સમજવો અને ઉપર લીટી સાથે આવો મ હોય તો તેને તીવ્ર સમજવો.

વળી જે સ્વરોની નીચે મીંડુ હોય તેમને મંદ્ર સપ્તકના અને જેમની ઉપર મીંડુ હોય તેમને તાર સપ્તકનાં સમજવા. મીંડા વગરના સ્વરોને મધ્ય સપ્તકનાં સમજવા.

જે સ્વરોની નીચે આવી નીશાની હોય તેમને એકજ માત્રામાં સમાતા સમજવા અને જેમની ઉપર આવી નીશાની હોય તેમને મીંડથી લેવાના છે એમ જાણવું.

અમુક સ્વરનાં ઠાપાં ઉપલાં ખુણામાં ઝીણા પીંજે જે સ્વર મેલ્યો હોય તેને કણ અથવા ત્રેસ નોટ સમજવી. જો તેવા કણો શુરુઆતના શીખાઉઓથી વગાડી કે મળાંથી કહાડી નહીં શકાય તોપણ તેથી રાગ ખગડશે એમ સમજવાની તેઓએ છલ કરવી નહીં, કેમકે કણ રાગનાં ધરેણાં જેવા હોવાથી જેમ એક આસામી ધરેણું નહીં પેહેરે તોપણ તે આણખાઈ આવે છે તેમ રાગ કણની ગેરહાજરી છતાં ખગડતો નથી પણ માત્ર તેની ખુખીજ કાંઈક આછી થાય છે.

સ્વરની પછી — આવી નીશાની હોય તો તેજ સ્વર ફરી ગાવા કે વગાડવાનો અથવા તો તે ઉપર એક માત્રા થોભવાનું છે એમ સમજવું.

ગાયનના શબ્દોમાં જ્યાં ડ આવી નીશાની આવે ત્યાં તેને અવગ્રહ સમજવો એટલે ગાયનના જે અક્ષરની પછી તે મેલેલા હોય તેમાં સમાયેલા અક્ષર ત્યાં થોભવાનું છે અથવા તો તે અક્ષર ઉપર એક માત્રા થોભવાનું છે એમ સમજવું.

આવી X ચીકડીની નીશાની તાલનો સમ પતાવવા માટેની છે અને શાસ્ત્રનાં નીચમ પ્રમાણે હમેશ સમનેજ પહેલી તાલ ગણી તેને હેસાએ બીજી તાલો માંડવામાં આવે છે જે તેના બે ત્રણ વગેરે આંકડાથી સમજાય છે. ખાલી માટે આખું મીંડુ ૦ વાપરવામાં આવે છે.

एष मप गु नि	मु - गा ८ १	रीसारी व त ४	मु - का ८ x	म प - प फि रा ८ ग। २
सीसां ख र	सांनि ह र १	ध प प्रि य ४	मु - मे ८ x	रीसा रीसा ल ज नित। २
सा - को ८	री री म ल १	मु ग ग नि ४	म - ऊ ८ x	प प ध ध ज्व ल पू र। २
निसां सु र	निसारीं पौ ८ १	सांनि च म ४	ध - वा ८ x	म प - मप दि सा ८ ध॥ २

अंतरा.

म म स र	म प ल स १	नि - रू ८ ४	सांनि प वि x	सां - प ८ ०	सांसां श्रित। २
निसां मा ८	रीं गं न त १	रींसां स ब ४	रींसां सु ध x	रीं नि अ वि ०	सांसां कल। २
सां - आ ८	नि प श्र य १	म प गु नि ४	मु ग च तु x	रीसा र क ०	रीसा ह त। २
सा - को ८	री री म ल १	मु ग ग नि ४	म - ऊ ८ x	प प ज्व ल ०	ध ध पू र। २
निसां सु र	निसारीं पौ ८ १	सांनि च म ४	ध - वा ८ x	म प दि सा ०	- मप ८ ध॥ २

विभास-त्रिताल.

सा
र

नि <u>री</u> ग प	ग ^१ सा शुध ध	सासासा <u>री</u>	सा - - -
बा ३ ३ ३	को ना ३ म	सु म र म	ना ३ ३ ३।
०	१	२	२
नि <u>री</u> ग -	प ग प -	प - ध प	ग <u>री</u> सासा
झू ३ टी ३	ज ग की ३	बा ३ ३ स	ना ३ ३, रा॥
०	१	२	२

अंतरा.

प ग प प	ध - ध ध	धनिध निध	ध ध प -
ध्रु व पे हे	ला ३ द अ	जा ३ मि ल	ता ३ रे ३।
३	२	२	२
धि - धि सां	- धि - प	प ग प ध प	ग <u>री</u> सासा
पू ३ जी ३	३ म ३ न	का ३ ३ म	ना ३ ३, रा॥
०	१	२	२

श्रीराग—सूलताल.

सां <u>री</u>	-	सांसां	सां सां निनि	सांनि	ध प
शं ५		क र	खि ख २	५ ध	र पि ।
पम	-	प ध	प नि	निनि	ध प
ना ५		क ध	र ड २	म रु ३	ध र ।
पम	-	ध मे	ग री	ग री	सासा
वं ५		द्र मा	५ ल २	ला ट ३	ध र ॥

अंतरां.

प प	ध प	निनि	सांनि	सांसां
फ णि ५	ध र	त्रि शू २	५ ल ३	ध र ।
निनि	रीं -	सांसां	निसां	निधुप
त्र य ५	लो ५	च न २	गं ५ ३	गा ५ ।
पमपम	ध मे	ग री	ग री	सा -
ज टा ५	सु ५	कू ५ २	ट ध ३	र ५ ॥

सोहनी-त्रिताल.

सां-सां	सां नि म ध	सां - - -	निध निध
ॐ का ॐ हे	अ व तु म	आ ॐ ॐ ॐ	ये ॐ हो ॐ।
०	१	×	२
- ग - म	ग - <u>री</u> सा	सा सा सा ग	ग म - ग.
ॐ मे ॐ रे	द्वा ॐ ॐ रे	सो त न सं	ग जा ॐ गे।
०	१	×	२
म ग म ध	सां - - -	निध निम	- ग ग म ग
र स पा ॐ	गे ॐ ॐ ॐ	अ नु ॐ रा	ॐ गे पा ॐ गे॥
०	१	×	२

अंतरा.

म ध म ध	नि नि सां सां	सां <u>रीं</u> सां <u>रीं</u>	सां नि ध नि
झु टि झु टि	व ति यां क	रो न म न	रं ग अ व।
०	१	×	२
<u>रीं</u> गं <u>रीं</u> सां	सां नि सां नि	ध सां नि ध	नि म - ध
व हिं जा वो	जि न जु व	ति स न अ	नु रा ॐ गे॥
०	१	×	२

गुणकरी--तीव्रा.

री	री	सा	री	री	सासा	ध	-	-	सा	-	-	-
ड _x	म	रु	ह _२	र	क _३ र	वा _x	ॐ	ॐ	जे _२	ॐ	ॐ	ॐ
री	री	री	री	री	सासा	ध	-	ध	सा	-	सास्म	
त्रि _x	शु	ल	ध	इ	औं ग	भ _x	ॐ	स्म	भू _ॐ	ॐ	ख न	।
सा	ध	ध	नि	-	प	-	म	प	म	री	-	सा
व्या _x	ॐ	ल	मा	ॐ	ला	ॐ	ग	ले	वि	रा	ॐ	जे ॐ॥

अंतरा.

प	-	प	धि	ध	ध	ध	सां	-	सां	सांसां	सांसां	
पौं _x	ॐ	च	व _२	द	न	पि	ना _x	ॐ	क	ध	र	शिव ।
रीं	रीं	रीं	रीं	-	सांसां	सां	रीं	-	सां	ध	-	ध
वृ _x	ख	भ	वा	ॐ	ह	न	भू _x	ॐ	त	ना	ॐ	ॐ
रीं	-	रीं	रीं	-	सांसां	धि	ध	ध	ध	-	प	-
रुं _x	ॐ	ड	मौ	ॐ	ड	ल	स _x	व	न	सो	ॐ	हे ॐ ।
ध	सां	सां	ध	-	प	प	म	प	म	री	री	सासा
अ _x	ना	दि	पू	ॐ	र	क	अ	नौं	त	अ	घ	ह रा॥

नायकी-कानडा-त्रिताल.

- पनि - प | प म प ^पसां - पनि प म ^पमै - म
 ० पा ० पि _१ह रि मु ख ० बो ० ० ल रे ० तूं।
^० मगु - म | म म ^मनि प ^मपरी म सा री री सा -
 ० सा ० र _१थ क क र ले ० या ० तू न को ०।

अंतरा.

म म प सां - सां - सां - रीं सां रीं सां - सां
 ० ह र वि ना ० दू ० जो ० स व झू ० ० ठो।
^० ^{सां}रीं सां रीं ^{सां}निसां ^पनि प म प - म ^मपरी म - म
 ० ह र रं ग अ खि यां ० खो ० ० ल रे ० तूं॥
^० ^मगु - म | म म ^मनि प ^मपरी म सा री री सा -
 ० सा ० र _१थ क क र ले ० या ० तू न को ०॥

खंभावती—झबताल.

ध ^१ सां नि	ध ^१ म म	प ^१ ग प ^१ ग	प ^१ ग म सा
गि _x न	त _२ र हि	नि _१ स	ता _३ ॐ रे।
ध ^१ सा -	म ^१ ग - म ^१ प	प ^१ म प ^१ ग	प ^१ ग म सा
ना _x ॐ	ये _२ ॐ स	ज _१ न	म्हा _३ ॐ रे।
सा री	म प ध	प ^१ म प	ध ^१ ध ^१ सां
क _x ल	ना _२ प र	त _१ य	डि _३ प ल।
सां रीं गं सां	सां ध ^१ म ^१	प ^१ ग प ^१ ग	प ^१ ग म सा
नि _x क	सू _२ त प्रा	ॐ _१ न	म्हा _३ ॐ रे॥

अंतरा.

म -	प नि -	सां नि	सां - सां
नी _x ॐ	व _२ ना ॐ	व _१ त	नै _३ ॐ न।
सां सां	रीं गं सां	सां सां	नि ध ध
बि _x र	ह _२ बि थ	त _१ न	जा _३ ॐ रे।
वि ध वि ध	वि ध नि प	ध ^१ प ध	सां रीं गं
ह _x र	रं _२ ग पि	या _१ ॐ	के वि न।
ध ^१ सां नि	ध ^१ म म	प ^१ ग प ^१ ग	प ^१ ग म सा
क _x व	न दु ख	ह _१ रे	सा _३ ॐ रे॥

भैरव--त्रिताल.

म म

गु रु

री - - सा | - री नि सा | म - - - | री री म म
 ना ० ० था ० स व न के ० ० ० नि त सु म ।

प - प ध सां-सांसां नि ध नि ध प म री प म
 रे ० म न जी ० वि त लि न भं ० गु रु गु रु ॥

अंतरा.

म - प - नि - नि नि सांसांसांसां नि सांसांसां
 जो ० चा ० हे ० तुं च त र सु ख सं ० प ड ।

धि - ध ध नि - सां सां री री सांसां धि - प प
 सं ० ग ल ना ० म क म ल मु ख सं ० व द ।

ग म प ध सां-सां नि ध नि ध प म री प म
 जा ० कि रु पा ० स व पु र त का ० म , गु रु ॥

पूरिया धनाश्री--झबताल.

ध -	प -	प	ध' ग	ग' शी ग
ते ८	रे ८	द	र स	की ८ ८।
ध' मंथु	म ग -	म ग	शी सा सा	
ला ८	ल सा ८	क र	त न व।	
नि -	शी ग -	म शी	ग प प	
दे ८	व गं ८	ध र	व ग न।	
ध' म -	ध नि ध	शी निध	नि ध प	
किं ८	न र न	र सु	नी ८ ८॥	

अंतरा.

म ग	ध' ध' मंथु	सां -	सां शी सां
आ ८	रा ८ ध	ना ८	ते ८ रे।
सां -	सां नि ध	निध शी	नि ध प
ना ८	म की ८	जो ८	क रे ८।
ध' म -	ध' मंथु म ग	म ग	शी - सा
पा ८	व त स	क ल	सि ८ लि।
सां सां	नि ध नि ध	प	मंथु मंथु ग
नि निध	रं ग क	ह त	गु नी ८॥

म प भां	निध प	धुनि पधु मण	मुग सागि
मा नो ज	ग ०	इ त नी	क ही ।
गरी गरी	मुग -	री सा री	नि सा
तु म वि	ना ०	क ल ना	प रे ।
निसा मरी	मरी म	प प नि	ध प
नि स ति	ना ०	मै का मो	ह न ।
म प गं	रीं सां	निसां रीं	निसां निधुप
मो र वि	न ति	मा नो क	ना डे ॥

अंतग.

न न प	निध ध	सांसांसां	सां सां
वि र ह	धु ख	अ नि क	ठि न ।
सां रीं रीं	सां रीं गं	गिं सां रीं	निध प
न व जो	व न	न व म	ड न ।
नि नि सां	ध प	सां रीं सां रीं	निध प
कै से च	तु र	क रं म	ह न ।
सा री म	री म	प प सां	निध प
इ त नी	मो रि	मा नो मो	ह न ।
म प गं	रीं सां	सां निसां रीं	निसां निधुप
का हे क	रो ०	नो रें जु	दा डे ॥

मारवा-त्रिताल.

नि सासासाग	ग ग म ध	सां - नि नि	म ध म ग
जू ग त ज	न नि ज ग	दं ॐ व भ	वा ॐ ॐ नि ।
म ग - म	गरी सा सा	सा सा ध म	ध सा सा सा
कृ पा ॐ क	र नि दु ख	ह र नि सु	ख क र नि ।
सा री सा ग	ग ग म ध	सां नि ध म	गरी री सा
प्र ण त ज	न श र नि	भ व ज ल	धि त र नि ॥

अंतग.

म ध सां सां	- सां सां -	सां सां सां सां	सा रीं सां -
मै ॐ प ती	ॐ त मे ॐ	व क च र	न न को ॐ ।
सां सां	सां सां	नि नि री री	नि नि री नि - रीं नि ध
मु ज प र	कृ पा ॐ ड ॐ	ष्टि अ व	की ॐ जे ॐ ।
ग री - ग	- म ध -	म ग री म	ग री सा -
म हा ॐ मा	ॐ य जो ॐ	ग नि ॐ शि	वा ॐ नी ॐ ।
सा री सा ग	ग ग म ध	सां नि ध म	गरी री सा
प्र ण त ज	न श र नि	भ व ज ल	धि त र नि ॥

कामोद—एकताल.

मपधमप	मरी	सासा	रीप	प प	ध प
का हे	सो ८	च त	तूं ८	मो रे	म न॥
मपधमप	मरी	सासा	सारी	सासा	निधप
ज न	न म	रु न	दे ८	ह ध	र म॥
सा सा	री री	सासा	मरी	रीप -	ध प
अ वि	क ल	अ ज	प र	मा ८	त म॥

अंतरा.

प -	सां -	सांसां	सां -	सां रीं	सांसां
ज ८	से ८	नि त	छां ८	ड जी	र न॥
सां धि	सांसां	सांसां	सां रीं	सां धि	प प
अं ८	व र	न व	पे हे	न त	ज न॥
म प	प -	ध प	मरी	सासा	निधप
तै ८	से ८	य ह	धा ८	र त	त न॥
सा सा	री री	सासा	मरी	रीप -	ध प
ह र	रं ग	नि त	प र	मा ८	त म॥

प	प	ध	प	मपधप	म	-	-	प	-	प
भ	ज	भ	ज	म	नु	जा	ॐ	ॐ	रे	ॐ तूं।
x		०		२		०		३		४
प	प	ध	ध	प	प	म	-	रिमा	री	- सा
क	म	ल	न	य	न	वा	ॐ	मु	दे	ॐ व।
x		०		२		०		३		४
सासा	म	म	म	म	म	म	म	प	-	प प
प्र	ण	त	व	त्स	ल	क	रु	णा	ॐ	क ग।
x		०		२		०		३		४
सां	-	नि	नि	सां	रीं	सां	-	नि	धि	- प
भ	ॐ	क्त	न	प्र	ति	पा	ॐ	ल	रे	ॐ तूं॥
x		०		०		०		३		४

अंतरा.

म	प	-	सां	-	सांसां	सांसां	सांसां	सांसां	सांसां
जा	ॐ		के	ॐ	सु	म	र	न	सां
x			०		२		०		३
सा	ध	-	सांसां		सांसां		सां	रीं	सां
पा	ॐ		प	ह	र	त	ज	न	सां
x			०		२		०		३
म	प	ध	ध	प	प	म	म	री	सा
पा	ॐ	व	त	प	द	प	र	म	उ
x		०		२		०		३	
सासा	म	म	म	म	म	म	म	प	प
च	तु	र	क	ह	त	सु	ल	भ	जु
x		०		२		०		३	
सांसां	सां	ध	-	सां	रीं	सां	-	नि	धि
भ	ज	दी	ॐ	न	द	या	ॐ	ल	रे
x		०		०		०		३	

दरबारी कानडा-एकताल.

रीरी	सासा	निनि	सासा	निसा	- सा
सु म	र न	क र	म न	प वि	ॐ त्र।
५	०	२	०	३	४
निनि	सामा	रीसा	निधु -	नि -	प प
नि र	गु न	प र	ब्र ॐ	ॐ ॐ	ॐ त्र
५	०	२	०	३	४
सासा	प -	म -	म -	म -	- म
फि र	प ॐ	स्ता ॐ	वे ॐ	गो ॐ	ॐ तुं।
५	०	२	०	३	४
री -	सासा	निसा	री री	निधु -	निप
मा ॐ	नी वृ	था ॐ	अ व	मा ॐ	ॐ ना
५	०	२	०	३	४
निसा	- री	री -	सासा	सानि	पनि
ज रा	ॐ क	ही ॐ	अ रे	अ रे	म ना॥
५	०	२	०	३	४

अंतरा.

म -	प प	प <u>नि</u>	प नि	सां -	- सां
जो ८	व न	सू रू	८ प	तं ८	८ न्हो।
मा <u>नि</u> -	सां री	<u>नि</u> प	म प	<u>नि</u> -	प ^म प
जा ८	वे इ	हं न	न हि	सा ८	थ सं।
<u>नि</u> -	प ^म प	म <u>ग</u> <u>ग</u>	म <u>ग</u> म	<u>नि</u> -	प प
गा ८	थ क	ल ८	८ त्र	पु ८	त्र वा।
<u>ग</u> म	मा <u>री</u> सा	म -	प -	<u>नि</u> प	नि -
तं ८	८ न	जो ८	चा ८	हे ८	मु ८।
मां मां	- सां	नि सां	रीं सां	<u>नि</u> प	<u>नि</u> प
कि को	८ च	त र	तुं ज	तं ८	८ न॥
प <u>नि</u> <u>नि</u>	प प	<u>नि</u> <u>नि</u>	प म	प ^म <u>ग</u>	- म
मु म	र न	क र	म न	प वि	८ त्र।
प <u>नि</u> <u>नि</u>	प म	प <u>ग</u>	म ^{मा} री	- -	- सा
नि र	गु न	प ८	८ ब्र	८ ८	८ द्य॥

मं	प	ग	म	धि - ध	नि ध	सांसां	धि - प
हे	०	ज	ग	दी ० श	च तु	र मु	ग ० र।
प	प	प	प	ध - प	ग म	री सा	री-सा
भ	व	भ	य	हा ० र	हुः ०	ख नि	बा ० र।
सासा	गं	ग	म	प - प	मं प	ग म	धि-ध
सु व	को	अ	धा ० र	ना ०	म ते	हा ० र।	
सां -	गं	मं	मी-सां	सां -	री सां	धि - प	
की ०	जे ०		पा ० र	वे ०	डा ह	मा ० र॥	

अंतग.

प	प	प -	सांसांसां	सांसां	सांशी	सां-सां
ह	म	तो ०	श र न	च र	न ते	हा ० र।
धि धि	धि धि	धि धि	धिसांसां	सां रीं	सांसां	धि - प
क र	नि र	धा ० र	हे ०	क र	ता ० र।	
प	प	प प	ध - प	गं गं	री मा	री-सा
तु म	प र	भा ० र	अ प	नो ०	डा ० र।	
सासा	गं	ग	प - प	प प	ग म	धि-ध
तु म	हो	अ	पा ० र	प ति	त उ	डा ० र।
सांसां	गं -	मीरीसां	सां -	री सां	धि - प	
इ त	नी ०	बि न त	ली ०	जे बि	चा ० र॥	

मालकंस--त्रिताल.

ग म
सु न

ग	सो	सा	सा	सा	स	धि	नि	सा	-	म	-	-	-	ग
रे	०	म	न	मू	र	ख	अ	ग्या	०	नी	०	०	०	०
०				१				५		२				
म	ग	सा	-	सा	सा	सा	नि	नि	सा	सा	नि	नि	ध	म
भा	०	ई	वं	०	ध	स	व	कु	हुं	म	क	वी	०	ला
०				३				५				२		०
म	-	ग	ग	म	ध	नि	सां	सां	नि	ध	नि	ध	म	ग
मं	०	ग	व	ल	त	को	ऊ	ना	०	०	०	हो	०	सु
०				३				५				२		न॥

अंतरा.

म	-	ग	ग	म	म	नि	ध	-	नि	नि	सां	सां	नि	सां	सां
मो	०	ह	जा	०	ल	में	०	भि	ल	म	र	हो	०	है	०
				३				५				२			
सां	-	सां	सां	सां	-	नि	ध	म	ध	नि	-	ध	नि	ध	म
कौ	०	न	कि	सी	०	को	०	मा	०	०	०	०	०	नी	०
				३				५				२			
म	म	ग	ग	म	-	नि	ध	-	नि	नि	सां	सां	-	सां	सां
ए	क	दि	न	पं	०	छी	०	नि	क	स	जा	०	वे	गो	०
				३				५				२			
सां	-	सां	-	सां	सां	नि	ध	सां	नि	ध	नि	ध	म	ग	म
ये	०	ने	०	वे	०	क	र	मा	०	०	०	नी	०	सु	न॥
०				३				५				२			

पूर्वो-त्रिताल.

नि.
म

साग्रे ग -	री	ग म ग -	प ध म प	ग म ग -
धू ग ०	न	जा ० ओ ०	कौ ० न व	हां ० है ०
	x		:	०
म' ग म' ध	री	नि ध प	प ध म प	ग म ग नि
कु व जा ०	ना ०	गी ०	ना ०	गि अ ना ० रि, म॥
	x		२	०

अंतरा.

म' ग म' ध	सां-सांसां	नि रीं गं गुं	सां नि ध प
हूं ० तो पे	वा ० गि अ	र ज मो रि	मा ० तो ०
	x	०	०
म' ग म' ध	री	नि ध प	प ध म प
उ त हूं न	जै ०	यो ०	के ० ग सु रा ० गि, म॥
	x	०	०

मालकंस-चौताल. (तानप्रस्तार)

सा -	सा -	नि ध नि	सा -	म म	म ग
मू ८	ल ८	क म	आ ८	द लि	ख त।
म ग	म ध	नि नि	ध नि	ध म	म म
पू ८	र व	सु र	अ ध	मो ध	र त।
म ग	म ध	नि मां	सां सां	नि सां	- सां
ज द	पू ८	र व	उ प	रि हो	८ त
सां मां	सां -	नि ध	नि नि	ध नि	ध म
त ज	वा ८	को ८	पु र	व ग	ह त॥

अंतरा.

मू ८	म -	नि -	नि -	सां -	सां सां
वा ८	छे ८	ते ८	शे ८	पू ८	स्व रा।
नि सां	सां सां	नि ध	नि -	ध नि	ध म
दे ८	त च	त र	सू ८	ने ८	व रा।
म ग	म ध	नि सां	सां -	सां मू	सां सां
मू ८	ल ८	क म	मो ८	पू ८	र त।
सां सां	नि ध	नि -	ध नि	ध म	म म
गु नि	ज न	प्र ८	स्ता ८	र क	ह त॥

दुर्गा--त्रिताल. (थाट बिलावल).

प ^१ मि प ध	म - री ^१ म	री प - प ^१	प ^१ धि मरी
दे ० वि भ	जो ० ० दु	र गा ० भ	वा ० नी ०
१	x	२	०
री ^१ म ^१ प ^१ री ^१ सा ^१ मा ^१	री ^१ री ^१ सा ^१ मा ^१	सां ^१ धिसां ^१ रं ^१	सां ^१ धिमरी
ज ग त ज	न नी म हि	पा ० सु र	म र द नी॥
१	>	२	०

अंतग.

म प ^१ सां ^१ सां ^१	सां-सांसां	सां रीं ^१ मरीं ^१	सां ^१ धिमरी
हि म न ग	नं ० दि नि	भु व भ य	कं ० द नि।
१	२	३	०
सां ^१ रीं ^१ सां ^१ धिमरी	री ^१ री ^१ सां ^१	सां ^१ धिसां ^१ रं ^१	सां ^१ धिमरी
श र न ग	तु व त ग	अ भ य व	र दा ० नि।
१	x	२	०

बरवा--त्रिताल.

शी गरीमा गा ० व त ०	शी म पध म्प रा ० ग नि १	शी गरी सा गु नि ज न १	री नि सा सा- ब र वा ० २
निसा शी म मे ० ल क ०	शी म प नि र त क र १	ध प पध म्प हा ० र सुं १	शी गरी नि सा द र वा ० २

अंतरा.

म - प ध मे ० व ा व ०	नि सांसांसां का ० फ मि १	सांशीमांसां ला ० व त १	सां नि ध नि ध प दे ० सी ० १
नि सा-शी म मे ० ग्य व ०	शी म प नि अं ० श व १	ध प पध म्प ना ० य च १	शी गरी नि सा तु र वा ० २

दरवारी कानडा—चौताल.

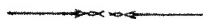
सारी
द

नि सा ध	नि प	सा -	- मा नि	सासा	- सा
र बा	८ री	के ८	८ रु	८ प	८ च।
सा री	- सा	नि सा	री -	री री	गुगु
त्र गा	८ ये	न ८	भै ८	र वि	सु रा
री री	- सा	नि सा	सासा	नि सा	नि सा
मिला	८ ये	मं ८	द र	अ त	सुं ८।
नि नि ध ध	नि प	म -	म म	म ध -	प प
द र	क र	म ८	ध म	पं ८	च म।
नि ध -	नि ध नि ध	नि नि	- नि	सासा	सारी
धै ८	व ८ त	नि खा	८ द	ख र	ज री
री री	सा	नि सा	री -	री री	गु -
ख व	सों ८	अ त	को ८	म ल	गं ८।
- गु	- रीसा	री -	- सारी	- सा	निसारी
८ धा	८ र	गा ८	८ ८	८ ये	८, द॥

अंतरा.

म	प	-	नि	-	नि	सां	-	नि	सां	-	सां
रे	८	८	ख	८	ब	हो	८	त	वा	८	दी।
सां						सां		री	नि		नि
नि	सां	-	री	-	सां	नि	सां	री	ध		प
पं	८	८	च	८	म	स	म	८	बा	८	दी।
म	-	म	म	प	-	प	प	नि	ध	-	नि
म	८	ध्य	म	पं	८	च	म	धै	८		नि
											ध
नि	नि	-	नि	सां	सां	सां	री	री	री		सां
नि	खा	८	द	ख	र	ज	रि	ख	व		सां
											८
म	प	सां	-	नि	नि	प	-	म	प		म
अ	व	री	८	ह	न	मे	८	धा	८		प
											को
											छु।
म											
री	-	-	री	-	सा	नि	सारी				
पा	८	८	८	८	ये	८	८	८	८	८	८

गीतमालिकाके नोटेशन चिन्होंका खुलासा.

रि, ग, ध, नि, स्वरेके नीचे — यह चिन्ह हो, तो उनको कामल स्वर समझना. उ. रि, गु, ड. और ऐसा चिन्ह न हो, तो उनको तीव्र समझना.

म ऐसा लिखा हो, तो उसका शुद्ध या कामल समझना.

म ऐसा लिखा हो, तो उसका तीव्र समझना.

नि, ध, प, म, ड. स्वरेके नीचे बिंदु हो तो वे मन्द्रस्थानके स्वर समझना.

सां, रिं, गं, मं, ड. स्वरेके उपर बिंदु हो तो वे तारस्थानके स्वर समझना.

— इस चिन्हके अंदर लिखे गये स्वर एकमात्र कालमें गा जावेगे.

— यह चिन्ह “मोड़” वाचक + मसना.

किसी स्वरके उपर बाईं तरफ, “ग” नामा दूसरा स्वर जोत डाला लिखा हो, तो उसको “Grace Note” (अलंकारिक स्वर समझना) कहें. नवान विद्यार्थी ऐसे अलंकारिक स्वर प्रथमतः अपन गलेसे न गा सकाए सक तोभी रागहानि नहीं होगी. ऐसे स्वर निकालनेसे रागका रंजनता और बढ़ेगी, परंतु उनके अभावसे रागका स्वभाविक स्वरूप भग्नता नहीं.

— जहां कोई स्वरके आगे ऐसा चिन्ह हो, “ग—”, तो वह उस चिन्हसे पहला स्वर एक मात्रकाल तक लंबाया जावेगा.

गीतके बोलोंमें जहां ऐसा अवग्रह चिन्ह होगा, वहां पिछले अक्षरका अंत्य स्वर एकमात्र काल तक लंबाया जावेगा.

X यह चिन्ह तालकी “सम” बतलानेके लिये है. तालका पहिला ठोका (ताली) इसी समपर माना जावेगा.

o यह चिन्ह तालकी “खाली” बतलावेगा.

